Research Paper

Socio-Economic Impact Assessment of Petrochemical Industry on Rural Areas: (Case Study: Emamzadeh Ebrahim and Saeedabad in Golpayegan)

Seyed Ahmad Firouzabadi[1], *Zahra Farzizadeh[2], Zahra Jamshidi[3]

1. Associate Professor, Department of Rural Development, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Social Planning, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.
3. MA, Department of Rural Development, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

Use your device to scan and read the article online

Citation: Firouzabadi, S. A., Farzizadeh, Z., & Jamshidi, Z. (2017). [Socio-Economic Impact Assessment of Petrochemical Industry on Rural Areas: (Case Study: Emamzadeh Ebrahim and Saeedabad in Golpayegan) (Persian)]. *Journal of Rural Research, 8*(2):264-281. http://dx.doi.org/10.22059/JRUR.2017.62678

doi: http://dx.doi.org/10.22059/JRUR.2017.62678

Received: 22 Dec. 2016
Accepted: 30 Apr. 2017

ABSTRACT

The industrialization of the villages is widely recognized as a dynamic lever for rural development. Creating jobs, diversifying the rural economy, and reducing socioeconomic inequalities are the primary goals of industrialization of the countryside. Most research studies on the effects of rural industrialization have two main features: first, quantitative feature, and second, checking the economic effects (employment and income). Besides assessing the economic and environmental impacts of industry in the countryside, other effects, especially social impacts, should be evaluated in the short- and long-run. Therefore, in the present study, the socioeconomic and environmental impacts of petrochemical industry development in Imamzade Ebrahim and Saeedabad villages have been studied by qualitative method. This is an applied research. We used individual interviewing techniques, focused group discussion, and field observation for data collection. Also the obtained data were analyzed by thematic analysis method. Based on the research findings, introducing industries into the rural areas has led to positive effects such as low unemployment for rural residents, rising incomes of the villagers employed in the petrochemical industry, and the beneficial effects for some locals directly and indirectly. In addition to the above outcomes, some adverse effects are seen in villages such as the negative attitude of the local people toward introduction and establishment of new industries, displacement of native people due to the residence of some non-industrial workers in the region, the emergence of new sociocultural issues due to the presence of new people in the area, development of environmental problems, and the rural youth's reluctance to engage in traditional activities.

Key words:
Assessment, Industry, Petrochemical, Rural areas, Economic and social consequences

Extended Abstract

1. Introduction

Industries in the villages are classified in two groups, rural industry and industry in rural regions. The rural industries are related to the villagers and their basic activities as farming and animal husbandry; these industries are: reduction industries , handicrafts, and so on. But the industry in rural regions is neither related to the villages nor compatible with the village structure. These industries include heavy industries like those producing chemical compounds.

As cities and villages are the places where people live so whatever we do, affect the people's life. Therefore, we have to decrease the possible harms of performing projects, before, after and while doing them.

* *Corresponding Author:*
Zahra Farzizadeh, PhD
Address: Department of Social Planning, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.
Tel: +98 (21) 88012131
E-mail: farzizade@ut.ac.ir

As we discussed earlier, there are two kinds of rural industries, the petrochemistry factory in Saeedabad and Imamzade Ebrahim villages, pertain to the second kind. This research studied on how much these projects help the villages to improve and develop these regions. Actually, evaluation of an industrial plan consists of estimating the anticipated success rate and how much we have achieved them. Thus in this research, we studied the advantages and disadvantages of petrochemistry industry in Imamzade Ebrahim, its effects on the people's personal and social life, their jobs, productions, life style, etc.

2. Methodology

This is a qualitative study. We used interview technique, concentrated group discussion and local observation to collect relevant data. To evaluate the social, economic, and cultural effects of this industrial project, the researcher interviewed with 16 persons; 12 native people and 4 who were responsible for this project. For analyzing the collected data, we used the thematic analyses techniques.

3. Results

According to our study results, petrochemistry had some positive and negative social effects like improving the life quality of the local people who work in petrochemistry, increasing the motivation for the youth to further their education, rising social awareness, changing rural life style (material prosperity, leisure time), creating discontent and disorder in lives of the village residents, destroying the village discipline because of outsider people, threatening the residents' health, especially children, changing the idea of people about the high rank officials of the country, emigration of the village residents to other cities, etc. There were also some economic effects such as emerging new jobs, decreasing the price of farming fields, not involving the residents in the factory's financial benefits.

4. Discussion

The main objectives for introducing the industry to the villages, are providing jobs and increasing the income for the rural people and enhancing the infrastructures in this region, but this change brings about some harmful effects for the villagers, too. Many social and environmental damages will slowly show themselves over the upcoming years. It seems that economic and material outcomes of the industry appear immediately but the social outcomes will be shown after some time.

It is obvious that studying the social outcomes is difficult, because these changes happen slowly. About evaluation of social effects of rural plans, we have worked on a few and most researchers studied on the effects after establishment of industrial projects. The research studies about outcomes of industry in the villages were often concentrated on economic and sometimes environmental aspects. However, a few cases mentioned social aspect, and mainly paid attention to employment and emigration. They rarely worked on social subjects like changing the lifestyle and viewpoint of the village residents, and so on. In addition, most evaluation studies are quantitative and done by completing the surveys on the local people. However, this is not always a suitable way because most villagers lack enough literacy, and interview technique is a better way and the results will be more accurate. The other studies evaluated the social effects of industrialization on the villages. In these studies, the researcher specifies a specific industry in a defined area and investigates the details by quantitative and qualitative research methods. To our knowledge, in academic studies of the projects and developmental plans in Iran, evaluating the social effects before the implementation of the projects has rarely been done and the projects which evaluate the social effects, are mostly conducted after starting the projects.

This research was about establishing the Ghaedbasir petrochemistry in Golpaygan region. It is the first research about the introduction of the petrochemistry industry in Imamzade Ebrahim rural region. This industry was established without evaluation of its social effects, specifying the plan's goals, and predicting the effects on the native people. Evaluation studies and participation of the native people in the plans, significantly help the plan implementation and successful achievement of the objectives, but Ghaedbasir petrochemistry industry disregarded that.

5. Conclusion

Despite the general positive effect of establishing an industry in villages, in this village it was not the case. The expectations were too much optimistic, and a lot of people even the authorities, failed to see the upcoming problems. They were not aware of the abilities, capacities, and disadvantages of a new industry and thought that all problems will be solved by technology. Petrochemistry was an unknown industry for the local people and because of that, a few of them could join this company. Although the people of Saeedabad and Imamzade Ebrahim are more educated, compared to other villages, like other native people they have a strong, native identity and consequently develop a negative attitude to every foreign subject (In this case toward this new industry that resulted in adverse social outcomes).

Acknowledgments

This paper is extracted from the MSc. thesis of the 3th author in the Department of Rural Development, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

تحلیل آثار اجتماعی‌اقتصادی صنعت پتروشیمی قائد بصیر بر نواحی روستایی (مورد مطالعه: روستاهای امامزاده ابراهیم و سعیدآباد از توابع شهرستان گلپایگان)

سید احمد فیروزآبادی[۱]، *زهرا فرضی‌زاده[۲]، زهرا جمشیدی[۳]

۱- دانشیار، گروه مطالعات توسعه اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۲- استادیار، گروه برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۳- کارشناس ارشد، گروه مطالعات توسعه اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۰۲ دی ۱۳۹۵
تاریخ پذیرش: ۱۰ اردیبهشت ۱۳۹۶

چکیده

صنعتی شدن روستا به عنوان اهرمی پویا برای توسعه روستایی معرفی شده است و توزیع درآمد، متنوع ساختن اقتصاد روستایی و کاهش نابرابری‌های اجتماعی‌اقتصادی، از اهداف اولیه آن محسوب می‌شود. اغلب پژوهش‌ها درباره آثار صنعتی‌شدن مناطق روستایی دو ویژگی عمده دارند: اول کمی‌گرا هستند، دوم بیشتر آثار اقتصادی (اشتغال و درآمد) را بررسی کرده‌اند. در حالی که علاوه بر ارزیابی آثار اقتصادی صنعت در روستا، باید تأثیرات دیگر آن به ویژه آثار اجتماعی آن بررسی شود. از این رو در پژوهش حاضر آثار اجتماعی‌اقتصادی استقرار صنعت پتروشیمی در روستای امامزاده ابراهیم و سعیدآباد از دید خود روستاییان با روش کیفی مطالعه شده است. پژوهش حاضر از نوع کاربردی است و از فنون مصاحبه فردی، بحث گروهی متمرکز و مشاهده برای جمع‌آوری اطلاعات و از روش تحلیل موضوعی برای تحلیل اطلاعات استفاده شده است. بر اساس یافته‌های پژوهش، ورود صنعت در نواحی روستایی مذکور به پیدایش پیامدهایی منجر شده است که از جمله آن‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد: به‌خطرافتادن سلامت انسان در اثر افزایش آلودگی زیست‌محیطی، پیدایش فرصت‌های اندک برای روستاییان، کاهش فرصت اشتغال برای زنان روستایی، اشتغال نیروی کار غیربومی در پتروشیمی، اسکان افراد غیربومی در روستا، تشدید نگرش منفی روستاییان به صنعت پتروشیمی، سنخیت‌نداشتن صنعت پتروشیمی با روستا، گرایش جوانان روستا به ادامه تحصیل، تغییر در برخی جنبه‌های مادی سبک زندگی روستاییان شاغل در پتروشیمی، کاهش انگیزه روستاییان برای انجام فعالیت در بخش کشاورزی و دامداری، لطمه به بخش کشاورزی، افزایش درآمد روستاییان شاغل در صنعت، رونق برخی کسب‌وکارهای روستایی و تغییر قیمت زمین.

کلیدواژه‌ها:
ارزشیابی، صنعت، پتروشیمی، روستا، پیامدهای اجتماعی و اقتصادی

مقدمه

یکی از سیاست‌های اساسی دولت ایران در فرایند تحقق توسعه روستایی، تنوع‌بخشیدن به اقتصاد روستا، جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه از مناطق روستایی به نواحی شهری، کاهش نابرابری‌های فضایی بین مناطق شهری و روستایی است که این اهداف کلی در قالب برنامه‌هایی به صورت هدایت‌شده در بخش‌های مختلف کشور به ویژه در نواحی روستایی در حال اجراست. در این زمینه گروهی از پژوهشگران توسعه روستایی، درباره صنعتی‌شدن روستا به عنوان سنگ‌بنای استراتژی توسعه آینده بحث کرده‌اند و معتقدند صنعتی‌شدن روستایی در چارچوب طرح جامع ملی و افزایش نرخ صادرات صنعتی به منظور ایجاد تعادل در تراز پرداخت‌ها با سه هدف عمده اصلاح درآمد سرانه، کاهش بیکاری و کاهش تعادل‌نداشتن بین‌منطقه‌ای، در فرایند توسعه اقتصادی اجتناب‌ناپذیر است. با توجه به این مهم در دهه اخیر، استقرار صنایع در روستا در قالب شهرک‌ها و نواحی صنعتی در دستورکار برنامه‌ریزان قرار گرفته است (Moti'i langroodi & Njafi Kani, 2006).

صنعتی‌شدن روستا و گسترش فعالیت‌های غیرکشاورزی، عاملی در افزایش رفاه خانوارهای روستایی محسوب می‌شود. تأثیرات و نفوذ صنعت در مناطق روستایی، ضمن ایجاد اقتصاد فعال می‌تواند آثار تکاثری داشته باشد. تجربیات کشورهای متعدد نشان می‌دهد هر تغییر ساختاری از طریق صنعتی‌شدن، نه تنها نقش اقتصادی باارزشی در مناطق روستایی ایجاد می‌کند، بلکه به اقتصاد خودرانشی نیز منجر می‌شود (Misra & Achyutha, 1990). ورود صنعت به اجتماعات محلی موجب پیدایش دگرگونی‌هایی مانند تغییر در ساختار اکولوژی منطقه، روابط اقتصادی و اجتماعی، شیوه معیشت، سبک زندگی مردم و غیره می‌شود که این تغییرات معمولاً با توسعه صنعتی منطقه همراه خواهد بود. اما طی فرایند

* نویسنده مسئول:
دکتر زهرا فرضی‌زاده
نشانی: تهران، دانشگاه تهران، دانشکده علوم اجتماعی، گروه برنامه‌ریزی اجتماعی.
تلفن: ۸۸۰۱۲۱۳۱ (۲۱) ۹۸+
پست الکترونیکی: farzizade@ut.ac.ir

توسعه نباید با بی‌تفاوتی از کنار تغییرات ایجادشده در اجتماعات محلی گذشت و به جامعه و مردم بومی منطقه که طرح‌های توسعه‌ای در مجاورت آن‌ها قرار دارد، بی‌توجهی کرد، زیرا توسعه صنعتی صرفاً با لحاظ‌کردن مجموعه شرایطی می‌تواند به توسعه اجتماعی منجر شود. بر اساس نتایج برخی پژوهش‌ها، بسیاری از مشکلات و موانع به‌وجودآمده در مسیر اجرای پروژه‌ها، به دلیل قضاوت‌های سطحی درباره افراد و گروه‌های درگیر و ذی‌نفع در پروژه و ارتباط مناسب نداشتن با آن‌ها و فاصله داشتن از انتظارات و ارزش‌های آن‌ها بوده است (Moslemi, A, & Fazli, 2006).

صنایع مستقر در روستاها در قالب دو مفهوم صنایع روستایی و صنعت در مناطق روستایی مطرح است. صنایع روستایی، مربوط به خود روستاییان و در خدمت آن‌هاست و با فعالیت اصلی روستاییان، یعنی کشاورزی و دامداری ارتباط دارد؛ مانند صنایع تبدیلی، صنایع دستی و غیره. اما صنعت در مناطق روستایی هیچ رابطه‌ای با بافت منطقه روستایی ندارد و با ساختار روستا کاملاً بیگانه است (Azkia, M., & Imani, 2008). از جمله آن‌ها می‌توان صنایع سنگین و واحدهای تولید مواد شیمیایی را مطرح کرد. وجود شهرک‌ها، مناطق و کارخانه‌های صنعتی داخل یا مجاور روستاها، به‌دلیل ایجاد شرایط نامناسب بهداشتی و زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی برای ساکنان روستا نامطلوب خواهد بود. در واقع به دلیل نوع فعالیت عمده روستاهای ایران، احداث صنایعی که با زندگی و فعالیت جاری روستاییان همخوانی نداشته باشد، پیامدهایی در ابعاد مختلف اقتصادی و اجتماعی‌فرهنگی پدید می‌آورد که بررسی آن‌ها بسیار اهمیت دارد.

یکی از واحدهای بزرگ صنعتی، صنعت پتروشیمی قائد بصیر است که در ناحیه صنعتی سعیدآباد و امامزاده ابراهیم از توابع شهرستان گلپایگان قرار دارد. فرض اصلی پژوهش حاضر این است که استقرار صنعت پتروشیمی در این ناحیه، موجب بروز تغییراتی در ابعاد اجتماعی و اقتصادی شده است. صنعت پتروشیمی قائد بصیر، بدون اجرای ارزیابی تأثیر اجتماعی قبل از تعیین اهداف طرح صنعتی و اجرا و نیز بدون پیش‌بینی پیامدهای صنعت بر اجتماع محلی شروع به کار کرده است. همچنین از انجام مطالعات ارزشیابی (بررسی آثار پروژه بعد از اجرا) در این منطقه اجتناب شده است. در این پژوهش، ارزشیابی آثار استقرار صنعت پتروشیمی قائد بصیر بر دو روستای یادشده مدنظر است. ارزشیابی طرح صنعتی به معنی برآورد میزان موفقیت برنامه یا طرح در دستیابی به اهدافی است که قبل از اجرای آن پیش‌بینی شده است (Shariati, 2005).

هدف پژوهش حاضر، بررسی آثار اجتماعی و اقتصادی استقرار صنعت پتروشیمی بر زندگی ساکنان دو روستای امامزاده ابراهیم و سعیدآباد است. پرسش‌های پژوهش حاضر عبارتند از: ۱) اجرای پروژه مذکور موجب بروز چه پیامدهایی در حوزه آموزش، بهداشت و سلامت شده است؟ ۲) استقرار صنعت پتروشیمی چه تغییرات جمعیتی‌ای را در منطقه ایجاد کرده است؟ ۳) اجرای این پروژه چه تغییراتی را در سبک زندگی (نحوه گذران زندگی روزمره، اوقات فراغت) و نگرش اهالی روستاهای مجاور به صنعت پدید آورده است؟ ۴) استقرار صنعت پتروشیمی چه پیامدهایی در حوزه اشتغال و تولید، درآمد و مالکیت اراضی روستا داشته است؟

هر اقدامی که برای پیشبرد توسعه صورت می‌گیرد، تغییرات و تأثیراتی را در محیط طبیعی و اجتماعی ایجاد می‌کند (Slootweg, Vanclay, & van Schooten, 2004) و موفقیت اقدامی توسعه‌ای در اکثر موارد، مستلزم لحاظ‌کردن پیش‌زمینه اجتماعی اقدام است (Moslemi & Fazli, 2006). انجام مطالعات ارزیابی و ارزشیابی آثار اجرای طرح‌های صنعتی بزرگ در مناطق روستایی و شهری به ویژه با مشارکت مردم از این رو اهمیت دارد که با مشخص‌شدن پیامدهای اجتماعی و اقتصادی پروژه می‌توان به ضعف‌ها و قوت‌ها پی برد. آگاهی از ضعف‌ها و قوت‌ها می‌تواند به انجام اقداماتی برای کاهش یا رفع ضعف‌ها، جبران خسارت‌ها، انجام تعدیل‌های لازم، افزایش قوت‌ها به منظور موفقیت بیشتر پروژه و تدوین بهتر برنامه‌های آتی بینجامد. پژوهش حاضر در تلاش است با الگو از پژوهش‌هایی که تاکنون در این زمینه انجام شده است، آثار اجتماعی و اقتصادی ورود صنعت پتروشیمی در دو روستای مذکور را بررسی کند. در این پژوهش تلاش شده است در کنار شاخص اقتصادی، شاخص‌های اجتماعی مانند رضایت شغلی، سلامت، آموزش، اوقات فراغت، برخورداری از امکانات رفاه مادی و غیره بررسی شود. همچنین برای اولین‌بار است که پژوهش ارزشیابی درباره پیامدهای احداث پتروشیمی قائد بصیر در نواحی روستایی منطقه گلپایگان انجام شده است.

مروری بر ادبیات موضوع

صنعتی‌شدن ابزاری برای رشد سریع اقتصادی و توسعه اجتماعی کشورهای درحال‌توسعه و صنعتی‌شدن روستا نیز به عنوان بخشی از سیاست توسعه همه‌جانبه روستایی معرفی شده است که می‌تواند با ایجاد فرصتهای شغلی و تأمین نیازهای اساسی جمعیت روستایی، گامی برای تحقق توسعه روستایی باشد (Abraham, 1994). صنعتی‌شدن روستا با هدف ارتقای فناوری جامعه روستایی و بخش کشاورزی، صرفاً به معنای رشد تولیدات کشاورزی یا ارائه برخی خدمات رفاهی به روستاییان نیست، بلکه طیف وسیعی از فعالیت‌های گوناگون را شامل می‌شود که در نهایت انتظار می‌رود توانایی روستاییان در مدیریت توسعه محلی را افزایش دهد (Mousavi Shahroudi, 2004).

از دیدگاه مینا (۲۰۰۷) در شرایط کنونی بخش کشاورزی به‌تنهایی نمی‌تواند به نحو مناسبی برای رفع نیازهای معیشتی روستاییان کافی باشد و ترویج صنایع کوچک‌مقیاس در روستاها می‌تواند مشکل فقر و بیکاری را تا حدودی کاهش دهد. به عبارت دیگر، در حال حاضر که تأمین اشتغال در نواحی روستایی از طریق

بخش کشاورزی با مشکلاتی روبه‌رو است و این کمبود موجب مهاجرتهای بی‌رویه از روستا شده است، توجه به توان صنایع، برای کارایی محیط روستا مؤثر است، زیرا توسعه روستایی صرفاً توسعه کشاورزی نیست و توسعه کشاورزی یکی از زیرسیستم‌های توسعه روستایی محسوب می‌شود (Ghasemi, 2004).

با توجه به رویکردهای مطرح‌شده درباره صنعتی‌شدن روستا که به توسعه روستایی از بُعد اقتصادی توجه می‌کنند، باید به این مسئله نیز توجه کرد که صنایع روستایی چه صنایع سبک و چه صنایع سنگین، زمانی باعث افزایش درآمد سرانه روستا و توسعه روستایی می‌شود که جامعه روستایی آن را بپذیرد. در هر نوع سیاست، برنامه یا پروژه‌ای تا زمانی که عموم آن را نپذیرند، امکان تحقق اهداف توسعه‌ای وجود نخواهد داشت. همچنین با توجه به تعریف صنایع روستایی و صنعت در روستا، مردم محلی مشارکت بیشتری در صنایع روستایی خواهند داشت و ورود صنعت در روستا باید متناسب با وضعیت منطقه باشد تا موفقیت‌هایی را پدید آورد. برای تحقق این تناسب، قطعاً قبل از اجرای هر پروژه‌ای، باید به مشارکت مردم در همه سطوح توجه کرد. به اعتقاد کلمن و همکاران، مشارکت چندین درجه دارد: مشارکت در سطح ذی‌نفعان، تصمیم‌گیرندگان و دانشمندان. توجه به اینکه مشارکت مردم محلی صرفاً به سطح اول منحصر نشود و به سطوح بالاتر نیز ارتقا یابد، در فرایند نیل به توسعه هر جامعه‌ای اهمیت دارد (Kolkman, Kok, & van der Veen, 2005).

ارزیابی تأثیر اجتماعی، فعالیتی است که باید در سراسر چرخه پروژه انجام شود، اما ماهیت این عمل در مراحل مختلف تغییر می‌کند. این کار در مرحله اولیه، جنبه پیش‌نگر یا پیش‌بینی دارد. در فرایند اجرا، بررسی و کنترل پیامدهای کنونی پروژه و پس از خاتمه پروژه نیز بررسی آثار و نتایج پروژه مدنظر است. هدف اصلی ارزیابی تأثیر اجتماعی، اطمینان از این موضوع است که اقدامات توسعه‌ای موجب تقویت سرمایه اجتماعی و در نهایت کاهش تبعات اجتماعی معکوس شود. این رهیافت، فرایند ارزیابی و مدیریت تبعات یک پروژه بر مردم است. به طور خلاصه ارزیابی پیامدهای اجتماعی، فرایند تحلیل (پیش‌بینی، ارزیابی و انعکاس) و مدیریت پیامدهای خواسته و ناخواسته مداخلات در محیط انسانی (خط‌مشی‌ها، طرح‌ها، برنامه‌ها، پروژه‌ها و فعالیت‌های دیگر) و فرایندهای تغییرات اجتماعی به گونه‌ای است که به محیط انسانی پایدار بینجامد (Vanclay, 2010).

ارزشیابی نیز بخشی از فرایند برنامه‌ریزی است که انجام آن، پس از اجرای برنامه‌ها و طرح‌ها ضرورت دارد. به طور کلی محور اصلی ارزشیابی، جمع‌بندی برنامه‌ای است که به اتمام رسیده است و نتیجه‌گیری نهایی درباره آن انجام می‌شود. هدف از این نتیجه‌گیری و جمع‌بندی، نشان دادن کارایی و ثمربخشی برنامه، مسائل و ضعف‌های آن و دستاوردها و قوت‌های برنامه است (Biker, 2011). در طرح‌های ارزشیابی علاوه بر محیط پروژه، افراد ساکن در محیط نیز مستقیم و غیرمستقیم تحت تأثیر موضوع قرار می‌گیرند. آن‌ها به چهار دسته تقسیم می‌شوند: افرادی که از خدمات بهره‌مند می‌شوند، افراد یا سازمان‌های ارائه‌دهنده خدمات، نظام اجتماعی بزرگ‌تر (آموزش عمومی، بهداشت عمومی و غیره) و عموم مردم (Biker, 2011).

درباره آثار و پیامدهای استقرار صنایع در نواحی روستایی پژوهش‌های متعددی انجام شده است. کرمانی (۲۰۰۶) پژوهشی با عنوان صنعتی‌شدن و آثار آن بر ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی روستاها (مجتمع صنعتی و معدنی مس قلعه‌زری) انجام داده است. بر اساس نتایج این پژوهش، صنایع کوچک، به ویژه صنایع استخراجی، برای استقرار در نواحی روستایی بیابانی و نیمه‌بیابانی مرکز و شرق کشور (مانند منطقه مورد مطالعه او) گزینه قابل توجهی در راستای توسعه اقتصادی است. وجود مجتمع صنعتی مس قلعه‌زری باعث بهبود سطح رفاه و بهره‌مندی از خدمات متنوعی مانند بهداشت و درمان، آموزش، ارتباطات و در نهایت کندی فرایند مهاجرت روستا به شهر و خالی از سکنه‌شدن روستاهای حاشیه کویر شده است. به اعتقاد او وجود صنایع بسته به هر اقلیم و روستا در کشور متفاوت خواهد بود و باید با نگاهی انعطاف‌پذیر با لحاظ‌کردن شرایط اقلیمی به تهیه برنامه برای توسعه روستایی آن منطقه اقدام کرد.

هاتف (۲۰۱۴) نیز با انجام پژوهشی کیفی به ارزیابی تأثیر اجتماعی احداث کارخانه سیمان در منطقه دیلمان (مورد مطالعه: روستای گولک از توابع گیلان) پرداخته است. بر اساس یافته‌های پژوهش مذکور، ورود صنعت در منطقه یادشده، آثار مثبتی مانند اشتغال‌زایی، افزایش درآمد محلی و ارتقای کیفیت مسکن و آثار منفی مانند کاهش امنیت، کاهش آسایش و گسترش آسیب‌های اجتماعی در روستا، افزایش آسیب‌های زیست‌محیطی، افزایش درگیری و نزاع در اجتماع محلی، افزایش قیمت زمین و ساخت‌وسازها و تغییر سبک زندگی اجتماع محلی را داشته است. توکل (۲۰۱۲) نیز در پژوهشی کیفی، به تحلیل آثار اقتصادی‌اجتماعی و زیست‌محیطی صنعت پالایشگاه گاز پارسیان بر نواحی روستایی (در شهرستان مهر در استان فارس) پرداخته است. بر اساس یافته‌های پژوهش او، ورود پالایشگاه در منطقه مذکور پیامدهای متناقضی را پدید آورده است. از یک طرف با ایجاد اشتغال و رشد امکانات زیربنایی فرصت‌ها و ظرفیت‌هایی برای مناطق روستایی فراهم شده است، از طرف دیگر، تبعات اجتماعی مانند ضعف امنیت جانی و مالی، گسترش روزافزون اعتیاد و فساد و همچنین زیست‌محیطی مانند بیماری‌های تنفسی و ریوی، هوای ناپاک و آلودگی صوتی نامطلوبی نیز پدید آمده است.

بر اساس یافته‌های پژوهش سعدی و وحدت مؤدب (۲۰۱۶) استقرار کارخانه سیمان در روستای شاهنجرین در شهرستان رزن، موجب بهبود راه‌های ارتباطی روستا به شهر، افزایش درآمد روستاییان، افزایش فرصت‌های شغلی برای روستاییان و آلودگی

هوای روستا شده است. دیوید راجرز[1] (۱۹۷۸) نیز به بررسی آثار استقرار صنعت در شهرک‌ها و مناطق روستایی ایالت آیووا امریکا پرداخته است. به اعتقاد او صنعتی‌شدن روستایی منافع وسیعی را برای اجتماعات مطالعه‌شده داشته، به طوری که سبب افزایش یکپارچگی خانوارها، افزایش درآمد سرانه و توزیع متعادل‌تر درآمدها شده است. آبراهام (۱۹۹۴) نیز با بررسی الگوی صنعتی‌شدن روستایی در هند نتیجه گرفته است که استقرار صنایع در نواحی روستایی توانسته است نقش بسیار مهمی در اشتغال و درآمد مردم داشته باشد. صنعتی‌شدن روستا با استفاده از منابع محلی، موجب تحکیم الگوی عدم‌تمرکز صنایع و ایجاد پلی برای ارتباط نواحی روستایی با شهر شده است که به کاهش اختلاف زندگی در روستا و شهر انجامیده است.

پژوهش‌های پیشین درباره بررسی و تحلیل پیامدهای استقرار صنعت در روستا را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد: بخش اول، گروهی هستند که بررسی پیامدهای اقتصادی و زیست‌محیطی را در اولویت قرار داده‌اند. در برخی از این پژوهش‌ها بدون بررسی پیامدها و آثار اجتماعی ورود صنعت به روستا، فقط مقوله اشتغال‌زایی بررسی شده است. همچنین در پژوهش‌های یادشده، عمدتاً به استفاده از پرسش‌نامه برای گردآوری اطلاعات توجه شده است، از آنجایی که در برخی مناطق سطح تحصیلات اغلب روستاییان پایین است، این تکنیک نمی‌تواند برای مطالعه جامعه روستایی چندان مناسب باشد و استفاده از مصاحبه‌های عمیق، نتایج دقیق‌تری به دست خواهد داد.

بخش دوم، مطالعاتی است که با عنوان ارزیابی تأثیر اجتماعی صنعتی‌کردن روستا انجام شده‌اند. در این نوع پژوهش‌ها محقق بیشتر با بهره‌گیری از روش‌های کیفی کمی در یک منطقه مشخص و با در نظر گرفتن یک صنعت معین، به بررسی پرداخته است. برای مثال می‌توان پروژه ارزیابی تأثیر اجتماعی کارخانه سیمان در منطقه دیلمان هاتف را بیان کرد. پژوهش‌های اتا (ارزیابی تأثیر اجتماعی) علاوه بر بررسی ابعاد اقتصادی و زیست‌محیطی ورود صنعت به روستا، به بررسی پیامدهای اجتماعی این صنعت نیز توجه شده است. اما در مطالعات علمی ایران در خصوص پروژه‌ها و طرح‌های توسعه‌ای، انجام ارزیابی تأثیر اجتماعی که قبل از اجرای برنامه باید آغاز شود، به‌ندرت صورت می‌گیرد و اغلب طرح‌هایی که با عنوان اتا (اما با ماهیت ارزشیابی) وجود دارد، مربوط به زمان بعد از اجرای طرح است. بدین ترتیب این نوع مطالعات از نوع ارزشیابی است نه ارزیابی.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر با روش کیفی انجام شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات از تکنیک‌های مصاحبه نیمه‌سازمان‌یافته، بحث گروهی متمرکز و مشاهده استفاده شده است. این تکنیک‌ها اطلاعات ارزشمند بسیاری را فراهم می‌کنند و بدین ترتیب فهم عمیقی از موضوع به دست می‌آید. از آنجایی که روستای امامزاده ابراهیم، روستای پدری نگارنده (دوم) است و ایشان در گذشته چندین

1. David Rogers

جدول ۱. ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌های فردی (روستاییان)

کد	جنسیت	تحصیلات	سن	شغل	مکان مصاحبه
۱	مرد	کارشناس علوم سیاسی	۳۸	دهیار روستا	دهیاری
۲	مرد	زیردیپلم	۴۶	مغازه‌دار	مغازه
۳	مرد	دیپلم	۵۰	کشاورز	منزل
۴	مرد	زیردیپلم	۵۹	مغازه‌دار	مغازه
۵	مرد	زیردیپلم	۵۴	نگهبان	منزل
۶	مرد	زیردیپلم	۷۲	متولی امامزاده	مسجد
۷	مرد	دیپلم	۵۱	راننده	مینی‌بوس
۸	مرد	دیپلم	۶۲	کشاورز	منزل
۹	زن	زیردیپلم	۴۷	خانه‌دار	منزل
۱۰	زن	دانشجو	۱۸	دانشجو	منزل
۱۱	مرد	کارشناس فنی	۲۹	پرسنل انصرافی	مسجد
۱۲	مرد	دیپلم	۵۴	عضو شورای اسلامی روستا	مسجد

جدول ۲. ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌های فردی (مسئولان)

کد	جنسیت	تحصیلات	شغل	مکان مصاحبه
۱۳	مرد	کارشناس ارشد شیمی	مسئول ارشد فنی پتروشیمی	پتروشیمی
۱۴	مرد	کارشناس ارشد محیط زیست	رئیس سازمان محیط زیست گلپایگان	سازمان محیط زیست
۱۵	زن	کارشناس آزمایشگاه	بهیار روستا	بهیاری روستا
۱۶	زن	کارشناس علوم اجتماعی	کارشناس آموزشی و منابع انسانی پتروشیمی	پتروشیمی

فصلنامه پژوهش های روستایی

جدول ۳. ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان در بحث‌های گروهی متمرکز

کد	جنسیت	تعداد	مکان مصاحبه
۱۷	مرد	۴ نفر	دهیاری روستا
۱۸	مرد	۶ نفر	مسجد روستا

فصلنامه پژوهش های روستایی

سال در آنجا زندگی کرده است و هنوز هم به روستا مراجعه می‌کند، تحولات قبل و بعد از استقرار صنعت پتروشیمی را لمس کرده است؛ بنابراین تجربه زیسته و مشاهدات مستقیم او می‌تواند بسیار مؤثر باشد. در این تحقیق برای انتخاب مشارکت‌کنندگان از نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده است. در مجموع مصاحبه‌های نیمه‌سازمان‌یافته با ۱۲ نفر از روستاییان و ۴ نفر از مسئولان مربوطه و بحث گروهی متمرکز با دو گروه از روستاییان برگزار شد. مصاحبه با مشارکت‌کنندگان تا زمانی ادامه یافت که حالت اشباع حاصل شد.

در این پژوهش، تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل موضوعی انجام شده است. تحلیل موضوعی یا تماتیک، تحلیل مبتنی بر استقرای تحلیلی است که در آن محقق از طریق طبقه‌بندی داده‌ها و الگویابی به سنخ‌شناسی تحلیلی دست می‌یابد. زمانی که الگویی از داده‌ها به دست آمد، باید حمایت تماتیک یا موضوعی از آن صورت گیرد. به عبارت دیگر تم‌ها از داده‌ها نشئت می‌گیرند. در این روش، کدگذاری باز آن بخش از تحلیل است که در آن داده‌های مربوط به پدیده مطالعه‌شده با بررسی دقیق نام‌گذاری و مقوله‌بندی می‌شوند (Moham-madpoor, 2006). در این پژوهش با توجه به فرایند حاکم بر کدگذاری باز، کشف مفاهیم از داده‌ها و ساخت مقولات انجام شده است. در روند کدگذاری داده‌ها از روش تحلیل خط‌به‌خط استفاده شد. با خواندن هر جمله از مصاحبه‌های برگزارشده، اولین مفهوم متناسب با جمله مقابل آن یادداشت شد. سپس از بین مفاهیم به‌دست‌آمده در تحلیل خط‌به‌خط، مفاهیمی که با یکدیگر قرابت معنایی داشتند، تشکیل مقوله واحدی را دادند. سپس تحلیل مقولات و روابط میان آن‌ها انجام شد. در پژوهش حاضر با بهره‌گیری از رویه کدگذاری باز، ۱۱۶ مفهوم و ۱۷ مقوله ساخته شد. ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌های فردی (روستاییان) در جدول شماره ۱، ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان در مصاحبه‌های فردی (مسئولان) در جدول شماره ۲، و ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان در بحث‌های گروهی متمرکز در جدول شماره ۳ آمده است.

ناحیه مطالعه‌شده

روستای سعیدآباد و امامزاده ابراهیم در دهستان کنار رودخانه از توابع شهرستان گلپایگان قرار دارند و فاصله آن‌ها تا گلپایگان ده کیلومتر و تا مرکز استان ۱۹۵ کیلومتر است. دو روستای مذکور به لحاظ موقعیت جغرافیایی در طول ۵۰ درجه و ۱۹ دقیقه شرقی و عرض ۳۳ درجه و ۳۱ دقیقه شمالی قرار دارند و ارتفاع آن‌ها از سطح دریا ۱۷۹۰ متر است. با توجه به سرشماری سال

جدول ۴. وضعیت روستای امامزاده ابراهیم و سعیدآباد بر اساس جمعیت

	کل	خانوار	مرد	زن
امامزاده ابراهیم	۶۷۸	۲۲۵	۳۴۳	۳۳۵
سعید آباد	۱۹۲۸	۵۷۸	۹۶۴	۹۶۴

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰

فصلنامه پژوهش های روستایی

۱۳۹۰ مرکز آمار ایران، جمعیت دو روستای مدنظر به صورت آنچه در جدول شماره ۴ آمده، برآورد شده است:

مساحت اراضی کشاورزی روستاهای مطالعه‌شده ۲۴۹ هکتار است و در آن‌ها جو، گندم، یونجه، گوجه‌فرنگی و غیره کشت می‌شود. روستاییان علاوه بر فعالیت در بخش کشاورزی، در بخش دامداری، خدمات و صنعت نیز مشغول به فعالیت هستند (Islamic Revolution Housing Foundation of Isfahan, 2009).

صنعت پتروشیمی قائد بصیر در ناحیه صنعتی سعیدآباد و امامزاده ابراهیم از توابع شهرستان گلپایگان قرار دارد. پتروشیمی قائد بصیر (سهامی عام) تحت پوشش بنیاد پانزده خرداد (ستاد فرمان امام خمینی (ره)) است و ۸۰ درصد سهام آن متعلق به شرکت «گروه توسعه انرژی تدبیر» از شرکت‌های زیرمجموعه ستاد فرمان امام خمینی (ره) است. قائد بصیر با سرمایه‌گذاری ۷۰۰ میلیارد ریال (مجموع ارزی و ریالی) در سال ۱۳۷۶ تأسیس و در سال ۱۳۸۲ شروع به تولید محصول و عرضه آن در بازار کرده است. این مجتمع در زمینی به مساحت ۳۰ هکتار در ۱۰ کیلومتری جاده گلپایگان‌خمین احداث شده است و سالانه ۲۰ هزار تن منومر استایرن، ۹ هزار و ۸۰۰ تن اکریلونیتریل، ۶ هزار تن بوتادین و ۴۲۰۰ تن انواع مواد شیمیایی مانند تثبیت‌کننده‌ها، مواد افزودنی و کاتالیست‌ها را در فرایند تولید مصرف می‌کند (Mahmoudian, 2015).

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش در دو بخش، یعنی آثار اجتماعی و آثار اقتصادی صنعت به تفکیک مطرح شده است. بیان این نکته حائز اهمیت است که بین دو بخش مذکور، درهم‌تنیدگی و هم‌پوشانی وجود دارد. مهم‌ترین مقوله‌های پژوهش در بخش آثار اجتماعی صنعت عبارتند از: به‌خطرافتادن سلامت انسان در اثر افزایش آلودگی زیست‌محیطی، پیدایش فرصت‌های اندک برای اشتغال تعداد معدودی از روستاییان، کاهش فرصت اشتغال برای زنان روستا، اشتغال نیروی کار غیربومی در پتروشیمی، اسکان افراد غیربومی در روستا، تغییر نگرش روستاییان به صنعت، سنخیت‌نداشتن صنعت با روستا (بومی نبودن صنعت)، گرایش جوانان روستا به رشد سطح تحصیلات، تغییر در برخی از جنبه‌های سبک زندگی روستاییان شاغل در پتروشیمی (بهبود سطح برخورداری از امکانات رفاه مادی، تغییر زمان و نحوه گذران اوقات فراغت. در بخش آثار اقتصادی نیز کاهش انگیزه روستاییان برای انجام فعالیت در بخش کشاورزی و دامداری، افزایش درآمد روستاییان شاغل در صنعت در مقایسه با گذشته، رونق کسب‌وکارهای روستایی در اثر حضور صنعت و تغییر قیمت زمین مهم‌ترین مقوله‌های پژوهش حاضر هستند. در ادامه، تحلیل هر بخش به تفکیک بیان می‌شود و نقل‌قول‌هایی نیز از مشارکت‌کنندگان به عنوان مصداق تحلیل مطرح می‌شود.

آثار اجتماعی احداث صنعت پتروشیمی

به خطر افتادن سلامت انسان در اثر افزایش آلودگی زیست‌محیطی

پتروشیمی قائد بصیر به عنوان تولیدکننده مواد پلاستیکی موجد آلودگی هوا و ذرات آلاینده شیمیایی، علاوه بر لطمه به محیط زیست و هوای پاک، بر سلامت روستاییان نیز تأثیرات منفی گذاشته است. ساکنان روستا از مه‌گرفتگی ناشی از آلودگی شیمیایی در صبح و شب ناراضی هستند و آن را سبب تنگی نفس خود می‌دانند. تنفس در هوایی که گاز شیمیایی در آن متصاعد می‌شود، به دستگاه تنفسی و ریه اکثر افراد به ویژه سالمندان آسیب زده است. بهیار روستا از افراد میانسال به ویژه کشاورزانی که در نزدیکی پتروشیمی زمین زراعی دارند، خواسته است تا همواره از ماسک استفاده کنند. آلودگی ناشی از انتشار گازهای شیمیایی پتروشیمی مسمومیت انسانی را نیز به همراه دارد.

«شب‌ها که این‌ها بیشتر کار می‌کنند، کشاورزهایی که وقت آبشون هست، اونجا مسموم شدند، از بس گاز شیمیایی رفته تو ریه‌هاشون... بیشتر ساکنان روستا افراد پیر هستند، البته جوان‌ها هم هنوز هستند، اما بیشتر پیرها موندند دیگه تو روستاها، این آلودگی براشون خیلی ضرر داره. نفسشون خیلی می‌گیره صبح و شب که آلودگی بیشتر هست. من به زنان بارداری که میان اینجا میگم بیرون نرن، اگر میرن هم حتماً ماسک بزنند واسشون خطر داره» (کد ۱۵)[۲].

شایان ذکر است که افراد شاغل در مجتمع قائد بصیر، بیشتر از روستاییان ساکن در مجاورت پتروشیمی در معرض آلودگی‌ها قرار دارند. بیماری‌های پوستی، بیماری‌های چشم، خرابی و پوسیدگی دندان از جمله آسیب‌هایی است که کارکنان پتروشیمی در معرض آن هستند.

البته بین آرای مسئولان پتروشیمی و اهالی اجتماع محلی درباره این موضوع تفاوت‌هایی وجود دارد. یکی از کارشناسان فنی پتروشیمی گفته است: «خود مسئولان و مدیران شرکت نیز در محیط هستند و هیچ اتفاقی برای آن‌ها نیفتاده است. حتی پزشک متخصص کارکنانی را که بیشتر در فضای پتروشیمی و در ارتباط مستقیم با مواد پتروشیمی هستند، هر سه ماه یک بار معاینه می‌کند و نگرانی درباره سلامت کارکنان پتروشیمی وجود ندارد، زیرا تک‌تک افراد از نظر پوستی، تنفسی و خرابی دندان بررسی شده‌اند و مشخص شده است که این افراد قبلاً به دلایل مختلفی مانند انجام فعالیت کشاورزی در بلندمدت، اعتیاد و غیره دچار آسیب شده‌اند. حضور در پتروشیمی فقط ممکن است تشدیدکننده بیماری پوستی و آسیب دندانی شود، اما نمی‌تواند به‌تنهایی عامل آسیب جسمی افراد باشد» (کد ۱۳).

۲. شماره‌های ذکر شده در مقابل نقل‌قول‌ها کد مشارکت‌کنندگان در تحقیق است. (رجوع کنید به جداول ۱، ۲، و ۳)

جدول ۵. تعداد روستاییان شاغل در پتروشیمی

پست شغلی	جنسیت	تعداد
کارمند	مرد	۷
کارگر	مرد	۸
اپراتور	مرد	۵

منبع: یافته‌های تحقیق

فصلنامه پژوهش های روستایی

جدول ۶. تحصیلات کارکنان پتروشیمی قائد بصیر

تحصیلات	تعداد
کمتر از دیپلم	۵۴
دیپلم	۱۸۱
کاردانی	۳۱
کارشناس	۷۶
کارشناس‌ارشد	۱۸
دکتری	۱

منبع: یافته‌های تحقیق

فصلنامه پژوهش های روستایی

با توجه به هشدارهای مربوط به حفاظت شخصی در پتروشیمی، می‌توان در خصوص آسیب‌زا بودن آن بیشتر اطمینان حاصل کرد. در کتابچه اطلاعات ایمنی مواد پلیمری مهندسی پلاستیک‌ها در خصوص پیامدهای تماس مواد شیمیایی و گردوغبارهای حاصل از آن با چشم، پوست، دهان، بینی، ریه و غیره و بروز بیماری‌های پوستی، تنفسی، چشمی، مسمومیت، بیهوشی و حتی مرگ، هشدارهای قابل توجهی مطرح شده است برخی از نکات مطرح در کتابچه مذکور عبارتند از: ۱) تماس با چشم: گردوغبار این پلاستیک‌ها ممکن است سبب تحرکات برگشت‌پذیر چشمی شود. دود حاصل از سوختن مواد شیمیایی در پتروشیمی نیز ممکن است تحریک معمولی یا شدید را در چشم‌ها داشته باشد؛ ۲) تماس با پوست: گردوغبار مواد شیمیایی آسیب جدی برای پوست به همراه ندارد، مگر در برخورد فیزیکی که ممکن است موجب خراشیدگی پوست شود. ABC مذاب خطرناکی است که در صورت برخورد آن با پوست آسیب جدی وارد می‌کند؛ ۳) بلعیدن و خوردن: اگر به هر دلیلی این مواد شیمیایی بلعیده شود، به دلیل وجود برخی مواد افزودنی در آن سبب مسمومیت می‌شود؛ ۴) تنفس: تنفس مقادیر زیادی از گردوغبار این مواد پلاستیکی موجب تجمع در بینی، گلو و راه‌های تنفسی و ریه‌ها می‌شود. این پلاستیک می‌تواند موجب تحریک شود و افزودنی‌ها و ناخالصی‌های آن ممکن است اثر سمی داشته باشد؛ ۵) حریق: مواد حاصل از تجزیه مواد شیمیایی در پتروشیمی مانند منواکسیدکربن و مواد جزئی سیانید هیدروژن، آثار مسموم‌کننده جدی دارد. دود حاصله با غلظت کم، موجب تحریک دهان و بینی و ریه می‌شود، دود غلیظ آن نیز موجب بیهوشی و حتی مرگ می‌شود (National Petrochemical Company, 2005).

پیدایش فرصت‌های اندک برای اشتغال تعداد معدودی از روستاییان

اشتغال‌زایی یکی از اولین آثار صنعتی شدن در نواحی روستایی است. به اعتقاد روستاییان، راه‌اندازی صنعت پتروشیمی به معنای ایجاد مرکزی برای جذب نیروی کار روستایی و فرصتی برای کاهش بیکاری در منطقه است. ساکنان روستاهای مجاور پتروشیمی به دلیل اطلاعات اندک از نوع کار در این نوع صنعت، احداث شرکت مذکور را عامل مهم رفع معضل بیکاری و کاهش مهاجرت فرزندان خویش به شهر تصور می‌کردند. اما در این منطقه به دلیل کمبود نیروهای برخوردار از تخصص و مهارت متناسب با بخش صنعت، درصد افرادی که در پست‌های مهم صنعتی مشغول به فعالیت شدند، محدود است و روستاییان نیز عمدتاً در مشاغل خدماتی و شبه‌خدماتی پتروشیمی مشغول به کار شدند.

«پتروشیمی فقط چند نفر از ماها رو برده سرکار، اونم واسه دربونی و باغبونی. زیاد از این روستاها آدم نگرفته» (کد ۲).

تعداد کارکنان پتروشیمی قائد بصیر در سال ۱۳۹۴ در مجموع، ۳۶۱ نفر بود که از بین آن‌ها ۳۵۱ نفر مرد و ۱۰ نفر زن بودند. از این تعداد، فقط ۲۰ نفر از اهالی روستاهای اطراف پتروشیمی توانستند جزو ۳۶۱ نفر کارکنان پتروشیمی شوند. فرصت‌های شغلی در پتروشیمی فقط متعلق به مردان روستایی است و شرکت نتوانسته است فرصتی را برای اشتغال زنان روستایی فراهم

کند. در جدول شماره ۵ تعداد روستاییان شاغل به تفکیک پست‌های شغلی بیان شده است.

«کسانی می‌توانند تو پتروشیمی استخدام بشوند که تحصیلاتی درباره صنعت و پتروشیمی داشته باشند، یا شیمی خونده باشند، یا آزمایشگاه و نفت، بالاخره کار کردن با مواد شیمیایی نیاز به این داره که طرف مواد رو بشناسه و تخصص داشته باشه، پتروشیمی تا جایی که نیاز به تخصص نبود، از تو روستاها نیرو گرفته، برای نگهبانی و باغبانی از همین مردم استخدام کرده، ولی وقتی مدیر بخواد یا مسئول فنی و شیمی بخواد که نمی‌تونه از تو روستا استخدام کنه» (کد ۱۶).

در بین ۲۰ نفر روستاییان شاغل در پتروشیمی، فقط ۱۰ نفر ساکن روستای امامزاده ابراهیم و سعیدآباد هستند و بقیه در روستاهای مجاور پتروشیمی سکونت دارند. میانگین سطح تحصیلات در بین شاغلان روستایی در بخش صنعتی، دیپلم است. شغل اولیه اکثر کارکنان فعلی پتروشیمی کشاورزی بوده است و با اشتغال آن‌ها در بخش صنعت، زمین کشاورزی‌شان رها شده است و محصولی در آن کشت نمی‌شود. اطلاعات مربوط به تحصیلات کارکنان پتروشیمی قائد بصیر نیز در جدول شماره ۶ آمده است.

کاهش فرصت اشتغال برای زنان روستا

زنان روستایی از عوامل مؤثر تولید در نظام اقتصادی جامعه هستند. زنان روستای امامزاده ابراهیم و سعیدآباد بخش عمده‌ای از فعالیت‌های کشاورزی را انجام می‌دهند. اما بعد از اشتغال به کار برخی از روستاییان در بخش صنعت، زمین کشاورزی رها شده است و محصولی در آن کشت نمی‌شود. این وضعیت باعث شده است زنان روستایی کارکنان مذکور که تا قبل از آن به کشاورزی مشغول بودند، اکنون فارغ از کار شوند. از سوی دیگر پتروشیمی قائد بصیر نتوانسته است فرصتی را برای اشتغال زنان روستایی فراهم کنند. در شرکت قائد بصیر فقط ۱۰ نفر از کارکنان، زن هستند که اهل این دو روستا نیستند و در پست‌های منشی مدیرعامل، مسئول آموزش نیروی انسانی و آزمایشگاه پتروشیمی مشغول به فعالیت هستند.

«وقتی حسین آقا کشاورزی می‌کرد، ما هم می‌رفتیم کمک واسه چیدن خیار و گوجه و... حالا که رفته پتروشیمی ما هم دیگه کاری نداریم، کشاورزی نمی‌کنیم دیگه» (کد ۹).

اشتغال نیروی کار غیربومی در پتروشیمی

یکی از آثار مهم ورود صنعت در نواحی روستایی این است که برخی فرصت‌های اشتغال نه تنها برای روستاییان، بلکه برای ساکنان شهرهای اطراف نیز به وجود می‌آید. کار در صنایع سنگین مانند پتروشیمی برای مناطقی که شغل اکثر مردم کشاورزی و دامداری است، از جمله مشاغل ناآشنا محسوب می‌شود. ضعف مهارت و تخصص در زمینه صنعت پتروشیمی در روستای هدف موجب شده است تا پتروشیمی، کارکنان خود را از بین متقاضیان متخصص در شهرهای مختلفی مانند اراک، خمین، اصفهان، شیراز، تهران و غیره استخدام کند.

«خیلی از کسانی که الان در پتروشیمی کار می‌کنند، برای اینجا یا حتی خود گلفاگون [گلپایگان] نیستن، از شهرهای دور اومدن اینجا واسه کار، حتی شیرازی‌ها هم اومدند اینجا کار می‌کنند، پتروشیمی فقط به درد مردم شهرهای دیگه می‌خوره تا خود این روستا و گلفاگون» (کد ۷).

اسکان افراد غیربومی در روستا

در روستا معمولاً همه اهالی یکدیگر را می‌شناسند و روابط افراد بر اساس قدمت و سن آن‌ها در روستا تعریف شده است. از آنجایی که استقرار صنعت پتروشیمی، فرصت‌هایی را برای اشتغال کارکنان غیربومی نیز فراهم کرده است، شاغلان غیربومی با خانواده یا به صورت فردی در روستا و شهرستان گلپایگان ساکن شده‌اند. اسکان افراد غیربومی در روستا موجب افزایش تعداد غریبه‌هایی شده است که مردم محلی آن‌ها را نمی‌شناسند و ممکن است این تازه‌واردها با هیچ یک از آداب و رسوم و فرهنگ محلی آشنایی نداشته باشند. آن‌ها در برخی مواقع رفتار یا عملی می‌کنند که با فرهنگ روستاهای منطقه سنخیت ندارد. اهالی روستا از این موضوع ناراحت هستند که روستا محل رفت‌وآمد افرادی شده است که قرابتی با روستا و مردم محلی آنجا ندارند.

به هر حال، هر منطقه‌ای در ایران آداب و رسوم خاص خود را دارد. ورود افراد غریبه به روستا که آن‌ها نیز رسوم خاص خود را دارند، تغییراتی را در رسوم اهالی پدید آورده است. برای مثال، روستای امامزاده ابراهیم مرکز تجمع اهالی روستا در مراسم مختلف مذهبی است. در این روستا رسم است که در دهه اول محرم، افراد با تمکن مالی، هرکدام در شبی مجلس روضه و سفره پذیرایی برای هم‌محلی‌های خود فراهم کنند. اهالی روستا می‌دانند که هر شب مجلس در خانه کدام یک از اشخاص مذکور برگزار می‌شود و به آنجا می‌روند. اما اکنون افراد غیربومی ساکن در روستا نیز بدون شناخت اشخاص برگزارکننده مراسم در این مجالس شرکت می‌کنند. در نتیجه این وضعیت موجب شده است تا صاحب مجلس از کسانی که می‌شناسد و اهل روستای امامزاده ابراهیم و سعیدآباد هستند، دعوت کند. این موضوع بیانگر نپذیرفتن و طرد افراد غیربومی از سوی روستاییان نیز هست که می‌تواند موجبات بروز اختلاف و تنش را فراهم کند.

«در روستامون خیلی آدم جدید اومده که اصلاً نمی‌دونیم از کجا اومدن؟ کی هستن اصلاً» (کد ۱۲). «آدمایی که واسه کار اومدن اینجا اگه بتونن بیشتر میرن تو شهر (گلپایگان) خونه میگیرن، اما اگه نداشته باشن تو همین روستا میان خونه

میگیرن. اونقدر آدم غریبه اومده اینجا خونه گرفتن که ما نمی شناسیمشون» (کد ۱۱).

علاوه بر این، برخی از افرادی که به منظور اشتغال در پتروشیمی به روستای امامزاده ابراهیم مهاجرت کردند و به هر دلیلی امکان استخدام برایشان فراهم نشده است، در شغل‌های دیگری در روستا مانند بنّایی و رنگ‌کاری و غیره مشغول به کار شده‌اند و اسکان یافته‌اند. به گفته یکی از روستاییان این افراد گاهی در زمینه قاچاق مواد مخدر نیز فعالیت می‌کنند و راه ورود مواد مخدر را به روستا باز کرده‌اند که این وضعیت به بروز آسیب‌های اجتماعی دیگری در روستا انجامیده است.

«از شهرهای دیگه اومدند اینجا واسه کار، نتونستند کار پیدا کنند، همه‌شونم که قاچاق‌فروشند، مواد میدن دست جوونامون» (کد ۶).

شاغلان غیربومی از شهرهای خوانسار، خمین و اراک سرویس رفت‌وبرگشت به پتروشیمی دارند و در روستا اسکان نیافته‌اند. پتروشیمی قائد بصیر نیز خود مهمان‌سرایی اختصاصی دارد که مدیران ارشد در آنجا سکونت دارند.

تغییر نگرش روستاییان به صنعت

با توجه به یافته‌های حاصل از مصاحبه، در زمان احداث پتروشیمی، مردم محلی دیدگاه خوبی درباره آن داشتند و معتقد بودند راه‌اندازی این شرکت به کاهش بیکاری فرزندان، کاهش مهاجرت آن‌ها و رونق اقتصادی روستا می‌انجامد. مسئولان روستا از دهیاری تا اعضای شورای اسلامی و متولی امامزاده همگی درباره این موضوع اتفاق‌نظر داشتند که احداث پتروشیمی موجب پیدایش تحولات عمده‌ای در روستا می‌شود؛ مانند بزرگ‌شدن روستا، توسعه اقتصاد روستا در بخش کشاورزی و دامداری، ایجاد امکانات رفاهی و خدماتی در روستا، رسیدگی به امامزاده روستا و توجه بیشتر مسئولان به روستا و غیره.

با توجه به قدمت روستای امامزاده ابراهیم که در جاده اصلی قرار دارد و مسافران زیادی در آنجا توقف می‌کنند و نزدیکی روستا به مرکز دهستان، زیرساخت‌های اولیه در آن مانند آب، برق، گاز، تلفن و جاده آسفالت در سال‌های بعد از جنگ و با اجرای طرح‌های هادیِ روستایی ایجاد شده است و روستا از این نظر در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارد. مطالبه اصلی مسئولان روستا از صنعت پتروشیمی قائد بصیر، ایجاد امکانات و خدماتی مانند احداث بلوار ورودی روستا تا پتروشیمی، ایجاد مراکز رفاهی برای جوانان، کمک به امامزاده روستا برای تکمیل محوطه بیرونی آن، کمک به بازسازی فاضلاب روستایی، کمک به بخش کشاورزی با احداث چاه آب و غیره است که تاکنون محقق نشده است.

«همه ما خیلی خوشحال بودیم وقتی شنیدیم اینجا قراره پتروشیمی زده بشه، فکر می‌کردیم رفت‌وآمد مسئولان که در روستا زیاد بشه یک کاری واسه روستا می‌کنند، چهارتا چیز واسه ما میارن (امکانات)، بیکاری کم میشه، ما هنوز دربه‌در دنبال این هستیم که مثلاً یک کتابخونه در روستامون بزنیم یا یک پارک با چهارتا وسیله ورزشی بذاریم» (کد ۱).

مسئولان پتروشیمی قبل از تأسیس شرکت قائد بصیر، برای برآورده‌کردن برخی از نیازهای روستاییان به اعضای شورای اسلامی روستا وعده همکاری داده بودند. اکنون بعد از گذشت دوازده سال از احداث پتروشیمی نه تنها برای بهبود وضعیت ناحیه روستایی مذکور کمکی نشده است، بلکه خساراتی نیز به آنجا وارد آمده است.

«مسئول‌های پتروشیمی گفته بودند تا ورودی روستا بلوار درست می‌کنند، فضای سبز تو روستا درست می‌کنند، یا اینکه گفته بودند به گلزار شهدای امامزاده ابراهیم کمک می‌کنند، ولی هیچ‌کدوم از این کارها رو نکردند، تازه می‌گن که روستای استهلک که پشت پتروشیمی هست رو اون‌ها آسفالت کردند که اینجوری نیست اونجا رو هم راه‌وترابری با پیگیری دهیاری روستا اومدند آسفالت کردند، اینا یک بلوار که به نفع خودشون بود رو درست نکردند» (کد ۱۲). «همه صنایع چه آلاینده و چه غیرآلاینده چون با نفت سروکار دارند، باید عوارضی را به عنوان مالیات به دولت پرداخت کنند، پتروشیمی داره این همه مالیات می‌ده به دولت، دولت اگه خواست خودش به روستا کمک کنه، ما که نباید به روستا کمک کنیم» (کد ۱۶).

تحقق‌نیافتن وعده‌ها موجب شده است روستاییان شرکت قائد بصیر را پدیده‌ای بیگانه در منطقه خود تصور کنند. روستاییان که در گذشته نگاهی مثبت به پتروشیمی داشتند، اکنون از معترضان اصلی پتروشیمی شده‌اند. در حال حاضر، علت مخالفت آن‌ها با پتروشیمی و نارضایتی از آن عبارت است از: ضعف مشارکت روستاییان در آغاز تأسیس، فراهم شدن فرصت شغلی اندک برای روستاییان، ایجاد فرصت اشتغال برای نیروی کار غیربومی و اسکان غریبه‌ها در روستا (مهاجرپذیری روستا)، لطمه به کشاورزی در اثر آلودگی‌های ناشی از تولیدات پتروشیمی، به‌خطرافتادن سلامت روستاییان در اثر تنفس در هوای آلوده، از بین رفتن هوای پاک و سالم روستا، استفاده از آب روستا و آلودگی آن، خرید زمین‌های زراعی روستاییان و احداث پتروشیمی در کنار سایر زمین‌های زراعی، کمک‌نکردن پتروشیمی به سازمان‌های روستایی برای توسعه خدمات رفاهی در روستا و غیره. علاوه بر این، روستاییان مخالفت‌ها و پیگیری‌های خود در خصوص مشکلات ناشی از احداث پتروشیمی را سرکوب‌شده می‌دانند و معتقدند پتروشیمی مربوط به افراد رده بالای کشور است و هر اعتراضی کنند، پاسخ داده نمی‌شود.

«دست ماها که به جایی بند نیست، پتروشیمی واسه اون بالایی‌هاست که هیچ کسی هم نمی‌تونه بهشون بگه بالای چشمت ابروست، این همه آلودگی داره، یک بار خودشون اون بالایی‌ها بیان تو روستا ببینیم می‌تونند نفس بکشند» (کد ۶)

«هر چقدر هم روستایی‌ها و دهیار و اینا بیان بگن اینجا آلودست، به درد روستا نمی‌خوره، اونا خودشون یک کاری می‌کنند که می‌گن نه اصلاً آلودگی نداره، مردم اونم ماها که تو روستاییم نمی‌تونیم به اونا حرفی بزنیم. اون‌قدر دورش دوربین و حصار و اینا زدند که هیچ‌کسی نمیتونه بره سمت پتروشیمی، چهارچشمی دارند نگاهش می‌کنند» (کد ۱۸).

سنخیت‌نداشتن صنعت با روستا (بومی‌نبودن صنعت)

در روستای امامزاده ابراهیم و ناحیه صنعتی سعیدآباد، صنایع متعددی فعال هستند. اسیدسازی، تولید کود شیمیایی، پگاه گلپایگان، رب‌سازی و غیره برخی از صنایع مذکور هستند. گرچه مردم محلی در خصوص صنعت اسیدسازی اعتراض‌هایی کرده‌اند، میزان اعتراض‌های آن‌ها برای پتروشیمی بیشتر است. اجتماع محلی، سایر صنایع حاضر در ناحیه صنعتی سعیدآباد را دارای کارکردی برای روستا می‌داند. برای مثال، پگاه گلپایگان با وجود تولید آلودگی زیستی، برای روستاییان صنعتی درون‌ساز محسوب می‌شود، زیرا تولیدات لبنی با زندگی آن‌ها که اکثراً کشاورز و دامدار هستند، سنخیت دارد و در راستای فعالیت‌های کشاورزی منطقه است.

مردم محلی در زمان احداث پتروشیمی، آن را فرصتی برای حل معضل بیکاری جوانان خود می‌دیدند. در واقع، بی‌اطلاعی و شناخت‌نداشتن اجتماع محلی از تولیدات و فعالیت‌های پتروشیمی باعث شد تا در آغاز ورود پتروشیمی به روستا، مردم و مسئولان روستا اعتراضی به آن‌ها نداشته باشند. اکنون که حدود دوازده سال از تأسیس پتروشیمی در ناحیه صنعتی سعیدآباد می‌گذرد و آسیب‌های زیستی و اجتماعی متعددی برای روستاهای مجاور به وجود آمده است. روستاییان حضور صنعتی مانند پتروشیمی را در روستایی که شغل اصلی ساکنان آن، دامداری و کشاورزی است و معادن و ذخایر نفتی ندارد، غیرضروری و مغایر با نیازها و خواست مردم محلی می‌دانند.

گرایش جوانان روستا به رشد سطح تحصیلات

ورود صنعت در ناحیه روستایی امامزاده ابراهیم و سعیدآباد، به تقویت انگیزه جوانان روستایی برای ادامه تحصیل و یادگیری مهارت‌های حرفه‌ای انجامیده است. روستاییان مشاهده کردند که برای استخدام در مشاغل رده بالا باید تحصیلات مربوط به این حوزه را داشته باشند. کسب درآمد زیاد در پتروشیمی نیز به عنوان عامل مؤثر دیگری در این زمینه نقش داشته است. علاوه بر این، ارتباط روستاییان شاغل در بخش خدمات با مهندسان و مدیران نیز عاملی مؤثر در تشویق فرزندان به ادامه تحصیل است. اکثر شاغلان پتروشیمی که مهارت‌های تخصصی دارند، از شهرهای مختلف جذب شده‌اند، و مردم محلی و جوانان روستا به دنبال آن هستند که با کسب مهارت‌ها و تخصص‌های لازم خود بتوانند وارد پتروشیمی شوند. شرکت پتروشیمی سالیانه تعداد زیادی کارآموز در رشته‌های مرتبط به پتروشیمی دارد که پس از مدتی از بین آن‌ها افراد دارای کارایی بیشتر را استخدام می‌کند. بدین ترتیب می‌توان گفت افزایش گرایش جوانان به ادامه تحصیل، یکی از آثار ورود صنعت به ناحیه روستایی امام زاده ابراهیم بوده است.

«درآمدمون که بهتر شد، دخترمون رو فرستادیم دانشگاه تا درس بخونه، بعد بتونه بیاد همین‌جا تو پتروشیمی جایی کار پیدا کنه» (کد ۵).

تغییر در برخی جنبه‌های سبک زندگی روستاییان شاغل در پتروشیمی (بهبود سطح برخورداری از امکانات رفاه مادی، تغییر زمان و نحوه گذران اوقات فراغت)

در اثر گسترش رسانه‌های جمعی، فناوری اطلاعات و ارتباطات، مهاجرت به شهر، مهمانانی که وارد روستا می‌شوند و عواملی دیگر، به‌تدریج تغییراتی در ارزش‌ها و هنجارهای جامعه روستایی ایران رخ داده است و تمایل به داشتن سبک زندگی شهری (تغییر از تولید به سوی مصرف) در برخی نواحی روستایی کشور شیوع یافته است. آنچه بعد از وقوع دگرگونی ارزشی هنجاری، انجام اقدامات عملی برای تغییر سبک زندگی را تسریع و تسهیل می‌کند، رشد سطح درآمد است. صنعت پتروشیمی در کنار سایر مجموعه‌های صنعتی در شهرستان گلپایگان، در این حوزه اثرگذار بوده است. روستاییانی که قبلاً کشاورز بودند و اکنون در پتروشیمی (بخش صنعت یا خدمات) مشغول به کار هستند، به دلیل افزایش درآمد توانستند تغییراتی را در شیوه زندگی خود ایجاد کنند. تغییر در معماری خانه مانند ساخت آشپزخانه باز، افزایش تعداد اتاق خواب برای فرزندان، تغییر نمای ساختمان و غیره، خرید وسایلی مانند مبل و وسایل چوبی دیگر، تلویزیون LCD، یخچال سایدبای‌ساید، ماشین لباس‌شویی، خرید وسایلی مانند رایانه، تلفن همراه برای فرزندان و غیره از جلوه‌های تغییر در برخی عناصر مادی زندگی روستایی است. افزایش درآمد روستاییان شاغل در پتروشیمی در مقایسه با گذشته، در تأمین هزینه‌های تحصیل فرزندان در دانشگاه و تغییر زمان و نحوه گذران اوقات فراغت آن‌ها نیز مؤثر بوده است.

کشاورزان عمدتاً در فصول بهار و تابستان مشغول انجام فعالیت زراعی هستند و در فصل پاییز و زمستان کمتر به کار در این بخش می‌پردازند. در واقع، پاییز و زمستان، زمان فراغت کشاورزان محسوب می‌شود. آن‌ها عواید حاصل از بخش کشاورزی را صرف تأمین نیازهای زیستی‌شان در شش ماه دیگر سال می‌کنند، از این رو کمتر به سفر می‌روند. البته برای تعداد اندکی از آنها ممکن است بعد از سال‌ها پس‌انداز، امکان رفتن به سفرهای زیارتی مانند کربلا، مشهد، و قم فراهم شود. اما همین تعداد اندک نیز به طور فردی به این نوع سفرها می‌روند، زیرا توان پرداخت هزینه سفر

همه اعضای خانواده را ندارند. اما آن دسته از روستاییانی که در پتروشیمی استخدام شدند، در زمان تعطیلات پتروشیمی (۱۵ روز در تابستان و ۱۵ روز در زمستان) می‌توانند همراه با خانواده خود به سفر بروند. همچنین با تغییر سطح درآمدی شاغلان پتروشیمی، نسبت به زمانی که کشاورز بودند، امکانات بیشتری برای آن‌ها به منظور مسافرت به عنوان فعالیتی فراغتی فراهم شده است.

«کشاورزی که می‌کردیم تابستون‌ها باید می‌رفتیم سرِ زمین، زمستون‌ها هم که خسته این همه کار یا اصلاً پول نداشتیم که بخوایم سه چهار نفری بریم یک طرفی، خیلی می‌خواستیم مثلاً بچرخیم، آخرِ شب‌ها می‌رفتیم خونه همسایه یا اگه این مینی‌بوس‌ها می‌بردند صالح پیغمبر و اینا. دختر بزرگم که شوهر دادم اومد رفت کرج، خیلی می‌خواستم بریم اینور اونور می‌اومدیم با خواهرش کرج. ولی حالا که حسین آقا رفته پتروشیمی بهتر شده، می‌دونیم آخر ماه آب باریکه داریم. با زن‌های کوچمون از این کاروان‌ها ثبت‌نام کردیم، مشهد رفتم، شیراز رفتم، تهران، اصفهان و... شاید تو کل عمرم دوبار مشهد رفته بودم، اما حالا می‌خوام هر سال یک بار برم اگه خدا بخواد» (کد ۹). «تونستیم بعد از اینکه بابام استخدام رسمی شد تو پتروشیمی، خونمونو بنایی کنیم، کلی وسیله بخریم که خونمون عین شما شهریا بشه. فکر کنم سال دوم دبیرستان بودم که برام کامپیوتر هم خریدن به قول آجیم خوشیا واسه من شد و بدبختیا واسه اون» (کد ۱۰).

کوچکی محیط روستایی همراه با گسترش روابط شخصی[3] و شناختی که اهالی روستا از یکدیگر دارند، باعث شده است تا تغییر در وضعیت زندگی ساکنان شاغل در پتروشیمی در نگاه سایر روستاییان تغییر قابل توجهی به حساب آید. تغییرات پدیدآمده در برخی از مؤلفه‌های مادی سبک زندگی افراد مذکور، این باور را در سایر افراد روستا پدید آورده است که اشتغال در بخش صنعت، درآمد مناسبی دارد. آن‌ها با مقایسه وضعیت زندگی خود با زندگی افراد شاغل در صنعت و پی‌بردن به تفاوت درآمدی، در پی تغییر شغل خود از کشاورزی به خدماتی یا صنعتی هستند، زیرا باور دارند هر شغلی غیر از کشاورزی پردرآمدتر است و اگر درآمد آن‌ها افزایش یابد، آن‌ها نیز می‌توانند تغییراتی را در سبک زندگی خود پدید آورند.

زمانی که اکثر روستاییان، کشاورز باشند، زندگی آن‌ها شباهت زیادی به یکدیگر دارد. همه آن‌ها یک خانه با حیاط بزرگ و طویله برای نگهداری دام‌های خود دارند و چند هکتار زمین زراعی که با آن معاش خانواده خود را تأمین می‌کنند. با اشتغال تعدادی از ساکنان روستا در پتروشیمی و افزایش درآمد آن‌ها در مقایسه با قبل، علاوه بر تسهیل و تسریع تغییر برخی از مؤلفه‌های سبک زندگی، نابرابری اقتصادی نیز به نحو ملموس‌تری احساس می‌شود. همچنین جامعه روستایی شکل غالب خود را که عمدتاً متشکل از خانواده‌های کشاورز بود، از دست داده است و در کنار خانواده‌های کشاورز، خانواده‌های شاغل در بخش صنعت، خدمات و شبه‌خدمات نیز در روستا ساکن شده‌اند.

آثار اقتصادی احداث صنعت پتروشیمی

کاهش انگیزه روستاییان به فعالیت در بخش کشاورزی و دامداری

شغل اکثر ساکنان روستای امامزاده ابراهیم و سعیدآباد دامداری و کشاورزی است. اگر فرزندان روستاییان به تحصیلات خود ادامه داده باشند و تخصصی کسب کرده باشند، در صورت داشتن سرمایه، شغلی را در همان روستا یا شهر گلپایگان ایجاد می‌کنند. اما اگر فرصت شغلی برای آن‌ها مهیا نباشد، به شهرهای تهران، اصفهان و غیره مهاجرت می‌کنند. افرادی که تحصیلات ندارند، اگر بتوانند کشاورزی یا دامداری پدری خود را ادامه دهند، در روستا باقی می‌مانند و اگر امکان کار کشاورزی و دامداری برای آن‌ها فراهم نباشد، ممکن است برای اشتغال در شغل‌های خدماتی یا شبه‌خدماتی به شهرهای نزدیک مهاجرت کنند. روستاییان معتقدند که اگر برای فرزندان با تحصیلات عالی، فرصت شغلی در روستا مهیا بود، آن‌ها به شهر مهاجرت نمی‌کردند و پتروشیمی به عنوان صنعتی بزرگ باید فرصت‌های شغلی برای آن‌ها فراهم می‌کرد.

«پسر من فوق دیپلم کامپیوتر گرفت، اول همین جا با یکی از دوستاش مغازه زد، ولی براش اومد نداشت [به‌صرفه نبود] پاشد رفت تهرون اونجا شریکی داره تو مغازه کار میکنه، اگه همین‌جا براش کار بود پا نمیشد بره شهر دیگه بچه‌ام تک‌وتنها» (کد ۹).

جوانان روستا، تحصیل‌کرده یا بی‌سواد، از اشتغال در بخش کشاورزی گریزان هستند. آن‌ها نمی‌توانند کشاورزی را به عنوان شغل در نظر بگیرند؛ زیرا کم‌آبی در این نواحی روستایی، موجب بایر شدن زمین‌های زراعی شده است. زمین‌هایی هم که با آب چاه آبیاری می‌شوند، محصول چندانی برای برداشت ندارند و با وجود دشواری عملیات کاشت، داشت و برداشت و صرف هزینه‌های زیاد، درآمد چندانی از آن کسب نمی‌شود. نبود محصول زیاد برای فروش از یک طرف و خریداری‌نکردن محصولات با قیمتی متناسب با زحمت و هزینه‌های تولید، موجب شده است که آن‌ها انگیزه‌ای برای کشاورزی نداشته باشند. از سوی دیگر بیمه‌نشدن محصولات کشاورزان در شرایطی که آب کافی برای کشاورزی وجود ندارد، باعث کاهش علاقه جوانان و حتی سایر افراد برای فعالیت در بخش کشاورزی شده است.

«الان کشاورزی‌کردن و خرید کود و سم و بذر خیلی هزینه داره، اما از اون‌طرف اون‌قدری هم محصول نیست که بتونه جبران کنه. محصول کمه، به قیمت خوب هم که نمی‌خرن، آدم سر هر کار دیگه‌ای بره پولش بیشتره» (کد ۱۸).

3. Personal

علاوه بر این، احداث صنعت پتروشیمی نیز موجب شده است آسیب‌هایی به بخش کشاورزی منطقه وارد شود که این وضعیت نیز کاهش انگیزه فعالیت در این بخش را تشدید کرده است. برخی از آسیب‌های واردشده به آن عبارتند از: افزایش آلودگی هوا، تخریب محیط زیست و اکولوژی، تغییر کاربری زمین‌های زراعی به صنعتی و تجاری، از بین رفتن پوشش گیاهی به دلیل تأثیر آلودگی صنعتی بر پوشش گیاهی منطقه، نابودی درختان بادام و باغ‌های انگور نواحی اطراف برای ساخت پتروشیمی. کشاورزانی که با فاصله بیشتری از زمین‌های فروخته‌شده به پتروشیمی، به زراعت مشغول هستند، به دلیل کم‌آبی و وجود آلاینده‌های شیمیایی ناشی از پتروشیمی، محصول چندانی برداشت نمی‌کنند.

«زمین‌هامون دیگه همه خشک شدند، فقط جو و گندم می‌کاریم، همه سردرختی‌هامون رو این مواد شیمیایی پتروشیمی زده، درخت باید نفس بکشه تا بتونه محصول بده دیگه، ولی وقتی هوا آلوده باشه که راه نفس نداره و خشک میشه» (کد ۳).

بدین ترتیب، ساکنان روستا اکنون در پی کسب شغل و منبع درآمدی غیر از کشاورزی هستند تا بتوانند مخارج زندگی خود را تأمین کنند. فقط برخی از افراد ریش‌سفید و میانسال روستا از چند دام بزرگ یا کوچک نگهداری می‌کنند و با زمین زراعی کوچکی که فقط برای تأمین هزینه‌های زندگی خودشان کفایت می‌کند، توانسته‌اند کشاورزی و دامداری در روستا را حفظ کنند.

افزایش درآمد روستاییان شاغل در صنعت در مقایسه با گذشته

روستاییان راه‌اندازی صنعت را در افزایش درآمد، امیدواری به آینده شغلی و تنوع شغلی مؤثر می‌دانند. ایجاد ناحیه صنعتی در روستا علاوه بر ایجاد فرصت شغلی، پیامدهایی مانند افزایش درآمد و رضایت شغلی را نیز در پی داشته است. اشتغال در شغلی دولتی حتی در مشاغل رده پایین، که درآمد مشخصی دارد، برای روستاییانی که از درآمد دریافتی در بخش کشاورزی ناراضی هستند، شغل آینده‌دار و پردرآمدی محسوب می‌شود. روستاییانی که فقط در چند ماه از سال کار داشتند و درآمد آن‌ها منوط به برداشت محصولات و قیمت بازار بود، با استخدام در پتروشیمی هر ماه مبلغی را به عنوان حقوق دریافت می‌کنند و بدین ترتیب در مقایسه گذشته امنیت شغلی بیشتری دارند. بیمه نیز برای کشاورزان بسیار اهمیت دارد و ناتوانی در سنین میانسالی و کهنسالی و لزوم پرداخت هزینه‌های درمان و داشتن مستمری بازنشستگی، همگی اهمیت بیمه را دوچندان می‌کند.

به طور کلی، اشتغال در بخش صنعت مزایایی مانند پرداخت حقوق ثابت در ماه و عیدی در مناسبت‌های مختلف، تعطیلی در سال، ارائه سبد کالا، بن خرید، داشتن بیمه تأمین اجتماعی از زمان گذراندن دوره کارآموزی و استخدام و غیره را دارد. همچنین با توجه به اینکه روستاییان تا حدودی در تأمین مایحتاج خود مانند سبزیجات، صیفی‌جات، نان، مرغ، میوه و غیره خودکفا هستند و برخی از هزینه‌های زندگی آن‌ها مانند مسکن، رفت‌وآمد و غیره در مقایسه با شهرنشینان کمتر است، امکان پس‌انداز نیز دارند. به گفته خانواده‌های افراد شاغل در پتروشیمی، دریافت مبلغ یک میلیون تومان در ماه برای زندگی در روستا بسیار مناسب است. بدین ترتیب، با توجه به دستیابی به مزایای شغلی بیشتر در بخش صنعت در مقایسه با کشاورزی، بیشتر روستاییان به استخدام در پتروشیمی تمایل دارند.

رونق کسب‌وکارهای روستایی در اثر حضور صنعت

حضور پتروشیمی غیرمستقیم بر مشاغل روستایی دیگر تأثیر گذاشته است. در روستای امامزاده ابراهیم مغازه‌های متعددی از جمله سوپرمارکت، آژانس مسافربری، رستوران، تعمیرگاه خودرو و غیره وجود دارد. بر اساس یافته‌های پژوهش، مغازه‌هایی که در جاده اصلی و مسیر پتروشیمی واقع شده‌اند، هم در زمان احداث شرکت و هم در زمان حاضر که دوازده سال از احداث آن می‌گذرد، به نحوی از آن بهره‌مند شده‌اند.

«خیلی از مهندس‌ها و مدیراشون که از تهرون یا هر جای دیگه می‌آیند، برای یک بار هم که شده حتما می‌آن و کباب گلپایگان رو امتحان می‌کنند. چون اینجا به پتروشیمی نزدیکه الان دیگه با این مهندس‌هاشون آشنا شدم، بعضی‌هاشون مهمونی هم که می‌خواند بگیرند میان اینجا» (کد ۴).

تغییر قیمت زمین

ایجاد ناحیه صنعتی یا تأسیس واحدی اشتغال‌زا در مجاورت روستا، موجب تغییراتی در قیمت زمین (مسکونی و غیرمسکونی) در منطقه می‌شود. مجاورت روستای امامزاده ابراهیم با پتروشیمی قائد بصیر، در سال‌های اولیه تأسیس آن تغییراتی را در قیمت زمین به ویژه اراضی کشاورزی این منطقه پدید آورده است. در خصوص اراضی کشاورزی، مرغوب‌بودن خاک و داشتن آب بسیار اهمیت دارد. در سال‌های اخیر با توجه به کم‌آبی و کاهش محصولات کشاورزی، اراضی کشاورزی در مقایسه با زمین مسکونی و صنعتی قیمت کمتری دارند و به‌ندرت خریدوفروش می‌شوند. اراضی معامله‌شده نیز بیشتر اراضی کشاورزی با هدف تغییر کاربری از زراعی به ساختمانی یا صنعتی هستند.

«الان زمین کشاورزی خیلی ارزون‌تر از زمین خونه درمیاد، واسه اینکه کشاورزی دیگه از رونق افتاده، آب هم که نیست اون زمین رو می‌خرند یا توش خونه و ویلا بسازند یا تبدیل می‌کنند به کارگاهی چیزی» (کد ۶).

شرکت پتروشیمی که در فاصله کمتر از یک کیلومتری روستای امامزاده ابراهیم احداث شده است، برای احداث ساختمان‌های صنعتی خود، اراضی کشاورزی (بادام و انگور)، با آب و بدون آب، اطراف شرکت را با قیمتی بیش از قیمت معمول از روستاییان

خریده است. روستاییان نیز به دلیل نبود آب کافی برای آبیاری زمین‌ها و کاهش محصولات کشاورزی، پیشنهاد پتروشیمی را مبنی بر فروش و تغییر کاربری اراضی زراعی پذیرفتند. افرادی که بخشی از زمین‌های زراعی خود را به پتروشیمی فروختند، مبلغ دریافتی خود را به عنوان سپرده در بانک گذاشته و از این طریق به امرار معاش پرداخته‌اند (میانسالان). برخی نیز مبلغ دریافتی را در شغل و مهارت فعلی خود سرمایه‌گذاری کرده‌اند یا اینکه با فروش زمین خود به پتروشیمی با قیمت زیاد و خرید زمین کشاورزی در قسمت دیگری از روستا با قیمت کمتر توانسته‌اند هم زمین زراعی جدیدی را به دست آورند و هم مبلغی را به عنوان سود کسب کنند. در همه موارد مذکور، روستاییان از فروش اراضی زراعی خود به بخش صنعت رضایت داشته‌اند؛ زیرا در غیر آن صورت، امکان فروش اراضی آن‌ها با قیمت زیاد میسر نبود. با این حال، فروش زمین و تغییر کاربری اراضی کشاورزی، باعث کاهش سطح زیرکشت (باغ‌های انگور و بادام) در روستا و شهرستان شده است.

«وقتی خواستند پتروشیمی رو بزنند با خیلی از ماهایی که اونورا زمین داشتیم حرف زدند، بیشتر هم زمین‌های استهلکی‌ها رو خریدند. منم که دیگه جونی واسه کشاورزی نداشتم، همون‌جوری زمینم افتاده بود، تازه اگه می‌خواستم همین‌طوری بفروشم کمتر می‌شد، ولی باز پتروشیمی اومد [با قیمت] بهتر ازما خرید» (کد ۸).

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی از وارد کردن صنایع در جوامع روستایی، ایجاد زمینه برای اشتغال و افزایش درآمد روستاییان و بهبود زیرساخت‌ها در مناطق روستایی است، اما ورود صنعت ممکن است آسیب‌های اجتماعی و تخریب‌های زیست‌محیطی متعددی نیز داشته باشد. ظاهراً پیامدهای اقتصادی و مادی صنعت سریعاً خود را نشان می‌دهند، اما پیامدهای اجتماعی در طول زمان و به‌تدریج آشکار می‌شوند. انجام مطالعات ارزیابی تأثیرات اجتماعی که قبل از اجرای پروژه آغاز می‌شود، در حین اجرا و بعد از اجرا نیز ادامه می‌یابد، می‌تواند در پیشگیری از وقوع بسیاری از آسیب‌ها مؤثر باشد. در منطقه مطالعه‌شده، ارزیابی تأثیرات اجتماعی احداث صنعت پتروشیمی مدنظر نبوده است و مطالعه حاضر، به ارزشیابی آثار آن پرداخته است که توجه به آثار و پیامدهای پروژه در دوره بعد از اجرا را شامل می‌شود.

به طور کلی می‌توان گفت که احداث صنعت پتروشیمی در منطقه مذکور، دارای آثار مثبت و منفی بوده است. ورود صنعت در ناحیه روستایی مذکور، به پیدایش پیامدهایی مانند به‌خطرافتادن سلامت انسان در اثر افزایش آلودگی زیست‌محیطی، پیدایش فرصت‌های اندک برای اشتغال روستاییان و افزایش تفاوت درآمدی بین روستاییان شاغل در پتروشیمی و روستاییان کشاورز، کاهش فرصت اشتغال برای زنان روستایی، اشتغال نیروی کار غیربومی در پتروشیمی، اسکان افراد غیربومی در روستا و تغییر بافت بومی منطقه، تشدید نگرش منفی روستاییان به صنعت پتروشیمی، مخالفت با آن و مقاومت با ورود سایر صنایع، سنخیت‌نداشتن صنعت با روستا (بومی‌نبودن صنعت)، گرایش جوانان روستا به ادامه تحصیل، تغییر در برخی از جنبه‌های سبک زندگی روستاییان شاغل در پتروشیمی مانند تغییر در سطح داشتن امکانات رفاه مادی، تغییر زمان و نحوه گذران اوقات فراغت، کاهش انگیزه روستاییان برای انجام فعالیت در بخش کشاورزی و دامداری، لطمه به بخش کشاورزی، افزایش درآمد روستاییان شاغل در صنعت در مقایسه با گذشته که به کشاورزی اشتغال داشتند، رونق برخی کسب‌وکارهای روستایی در اثر حضور صنعت و تغییر قیمت زمین منجر شده است.

تناسب‌نداشتن صنعت پتروشیمی با فعالیت‌های رایج روستاییان و غیربومی بودن آن، تحقق‌نیافتن وعده‌های مسئولان صنعت مذکور در خصوص ایجاد امکاناتی برای روستاییان، بروز آسیب‌های اجتماعی و اقتصادی یادشده، و عدم‌اتخاذ تدابیری برای پیشگیری از تشدید آسیب‌ها و جبران خسارات وارده، به دلسردی مردم و نگرش منفی آن‌ها به صنعت پتروشیمی انجامیده است. بدین ترتیب، با توجه به بروز پیامدهای اجتماعی و اقتصادی ناشی از استقرار صنعت پتروشیمی، این پروژه موفق و در راستای منافع و بهبود وضعیت ساکنان روستاهای امامزاده ابراهیم و سعیدآباد ارزیابی نمی‌شود، گرچه ممکن است در سطح ملی آثار خوب و قابل توجهی داشته باشد.

پیشنهادهای پژوهش حاضر عبارتند از:

ـ لازم است برای کاهش آسیب‌های اجتماعی و تخریب‌های زیست‌محیطی، ارتقای وضعیت بهداشت و مقابله با آلودگی‌ها که بر اثر تولیدات پتروشیمی در منطقه به وجود آمده است، تدابیر مناسبی اندیشیده شود تا سلامت ساکنان منطقه به ویژه کارکنان شاغل در پتروشیمی و ساکنان روستاهای مجاور حفظ شود. بدیهی است مسئولان پتروشیمی قائد بصیر و مسئولان شهرستان با کمک و مشارکت روستاییان و دخالت فعال آن‌ها می‌توانند در این زمینه مؤثر باشند.

ـ احداث صنعت پتروشیمی، زمینه‌ای برای اشتغال بسیاری از افراد، متخصص و غیرمتخصص، از شهرهای مختلف کشور فراهم کرده است و برای ساکنان روستاهای مجاور فرصت‌های شغلی اندکی ایجاد شده است. اگرچه تعداد متخصصان پتروشیمی در روستاهای مجاور کم است که همان‌ها نیز استخدام نشده‌اند، اگر قبل از احداث پتروشیمی، نیازسنجی و به مردم منطقه اطلاع‌رسانی شده بود که در چه حیطه‌هایی به نیرو نیاز دارند، امکان بازگشت افرادی وجود داشت که تخصص لازم را داشتند و به شهرهای دیگر مهاجرت کرده بودند.

ـ ضرورت دارد زمینه برای گسترش صنایع روستایی (تبدیلی و تکمیلی) کوچک‌مقیاس متناسب با وضعیت بومی روستا و در پیوند با بخش کشاورزی فراهم شود. این نوع صنایع هم به سرمایه زیاد و نیروی کار بسیار ماهر نیاز ندارد و هم در حمایت از محصولات کشاورزان، تقویت اقتصاد روستا، افزایش سطح و تنوع محصولات، حفظ اراضی کشاورزی، رشد اشتغال و درآمد بسیار مؤثر است. البته در استقرار این صنایع، مکان‌یابی مناسب آن‌ها اهمیت دارد، به طوری که ضمن دسترسی به مواد اولیه، بازار مصرف، راه‌های ارتباطی و غیره، در اراضی کشاورزی مرغوب واقع نشوند. همچنین ارائه آموزش به روستاییان (در زمینه روش صحیح استفاده از سموم، کنترل بیولوژیک آفات و غیره) به منظور فراهم‌شدن زمینه برای مشارکت آن‌ها در تحقق پایداری زیست‌محیطی ضرورت دارد.

ـ تلاش مسئولان صنعت پتروشیمی برای تحقق وعده‌ها به روستاییان نیز ضرورت دارد. اعطای کمک‌های مالی به آموزش و پرورش، احداث بیمارستان عمومی، احداث مراکز رفاهی مانند مرکز ورزشی، کتابخانه و غیره برای نوجوانان و جوانان روستا، کمک به امامزاده روستا و گلزار شهدای منطقه، احداث مراکز فنی برای آموزش فنی و تخصصی و جذب جوانان در بخشهای مورد نیاز می‌تواند مؤثر باشد.

ـ ضرورت دارد علاوه بر آرای کارشناسان، به دیدگاه‌های مردم نیز در تدوین، اجرا، ارزیابی برنامه‌ها و بهره‌گیری از منافع آن‌ها توجه شود تا رضایت عمومی و هم‌سویی اجتماعی پدید آید که به پیشرفت و موفقیت هرچه بیشتر کمک می‌کند.

تشکر و قدردانی

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد خانم زهرا جمشیدی با عنوان «ارزیابی آثار اجتماعی-اقتصادی و زیست‌محیطی صنایع سنگین روستایی، مورد پتروشیمی روستای امامزاده ابراهیم از توابع شهرستان گلپایگان» است که در گروه مطالعات توسعه دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران دفاع شده است. نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از تلاش اعضای هئیت علمی گروه مطالعات توسعه و هئیت داوری در انجام و ارتقای کیفی این پژوهش تشکر کنند.

References

Abraham, J. (1994). Rural industries and rural industrialisation in a developing economy: the Indian experience. *Journal of Rural Reconstruction, 27*(1), 45-52.

Azkia, M., & Imani, A. (2008). [*Sustainable rural development* (Persian)]. Tehran: Ettela'at Publication.

Biker, T. (2011). [*How to do social research, rendering* (Persian)]. Tehran: Nashr-e Ney Publication.

Burdge, R. J. (2002). Why is social impact assessment the orphan of the assessment process? *Impact Assessment and Project Appraisal, 20*(1), 3–9. doi: 10.3152/147154602781766799

Ghasemi, M. (2004). [*The effects of industrial construction in rural areas; Case Study: Koohpaye Industrial Park, Isfahan* (Persian)] (MSc. thesis). Tehran: Shahid Beheshti University.

Hatef, S. (2014). [*Social impact assessment of cement factory in Deylaman (Case study: Gulak village, Guilan* (Persian)] (MSc. thesis). Tehran: University of Tehran.

Islamic Parliament Research Center of the Islamic Republic of Iran. [*The guideline of criteria for the deployment of industrial and manufacturing units and activities* (Persian)] [Internet]. 1996. Retrieved from: http://rc.majlis.ir/fa/law/show/793183

Islamic Revolution Housing Foundation of Isfahan. (2009). [*Guide Plan Review of Saidabad and Darb Emamzade Ebrahim villages, district Kenarrudkhane, central part, Golpayegan City* (Persian)]. Isfahan: Technical Bureau and the preparation of plans, Islamic Revolution Housing Foundation.

Kermani, M. (2006). [*The role of cottage industries in rural development with emphasis on the mining industry (Case study: Ghal'e Zari Industrial Complex)* (Persian)] (MSc. thesis). Tehran: University of Tehran.

Kolkman, M. J., Kok, M., & van der Veen, A. (2005). Mental model mapping as a new tool to analyse the use of information in decision-making in integrated water management. *Physics and Chemistry of the Earth, Parts A/B/C, 30*(4-5), 317–332. doi: 10.1016/j.pce.2005.01.002

Mahmoudian, M. (2015). [*The value of the products of the Ghaed Basir Petrochemical Complex will be 50$ million annually* (Persian)] [Internet]. Retrieved from: http://www.shana.ir/fa/newsagency/print/28796

Ministry of Agriculture. (2005). [*Report of the Office of Agricultural Conversion and Supplementary Industries* (Persian)]. Tehran: Ministry of Agriculture.

Misra, R. P., & Achyutha, R. N. (1990). *Micro-level rural planning: principle, methods and case study.* New Delhi: Concept Publishing Company.

Mohammadpoor, A. (2006). [*Philosophical and scientific approach combines research methods in social and behavioral sciences* (Persian)]. Tehran: Jame'e Shenasan Pub.

Moti'i langroodi, S. H., & Njafi Kani, A. A. (2006). [Impact assessment of industrial areas in economic and social development in rural areas; Case study: Babol (Persian)]. *Journal of Geographical Studies. 58,* 147-165.

Moslemi, A, & Fazli, H. (2006). [*Review the social and economic characteristics of local communities in the areas of Saadat Abad oil Sarvestan, Design and development of oil and energy company Qeshm* (Persian)]. Tehran: Oil Ministry.

Mousavi Shahroudi, M. (2004). [*Small-scale industry-driven rural development* (Persian)]. Tehran: Nevisande Pub.

National Petrochemical Company. (2005). [*Manual of polymer material safety data in engineering - Plastics* (Persian)]. Tehran: National Petrochemical Company.

Rogers, D. L., Pendleton, B. F., Goudy, W. J., & Richards, R. O. (1978). Industrialization, income benefits, and the rural community. *Rural Sociology, 43*(2), 250-64.

Sadi, H., Vahdat Moaddab, H. (2016). [The effects of micro-industrial schemes on rural settlements Item: Shahnjryn village in the city of Razan (Persian)]. *Eghtesad-e Faza, 4*(14), 51-67.

Slootweg, R., Vanclay, F., & van Schooten, M. (2004). *Function evaluation as a framework for the integration of social and environmental impact assessment* [H. Jalili Persian trans]. Tehran: Office of Social and Cultural Studies.

Shariati, M. (2005). [Evaluation of research Institutions models, methods and a case study: Rural research center (Persian)]. *Pajouhesh & Sazandegi , 68,* 91-103.

Tavakkol, M., & Nozari, H. (2012). [Analysis of social, economic and environmental Persian gas refinery industry in rural areas (Case study: Rural areas of Mohr City of Fars Province) (Persian)]. *Motale'at va Tahghighat-e Ejtema'i dar Iran, 1*(4), pp. 29-48.

Vanclay, F. (2010). *Engaging communities with social impact assessment: SIA as a social assurance process.* Tasmania: Tasmanian Institute of Agricultural Research.